

GREGOR HA LOEIZ EN KREIZ KANTVED AR SKLËRIJENN : UR VIGNONIEZH EN-DRO D'AR BREZHONEG

En XVIII^{vet} kantved zo c'hoarvezet traoù divoutin evit lod dioute, souezhus evit lod all, ur c'hantved a welo fin ar renad kozh beuzet en diwanerezh an demokratelezh badezet gant ar gwad tevañ tennet diouzh goùgoù kablus evel digablus. Kantved ar Sklêrijenn a vez graet eus ar c'hantved-se : ur bed skiantel leun a virvilh en servij ar mennozhioù nevez, koulz war dachenn an istor, pe ar brederouriezh, ar skiantoù, holl gwitibunan. Breizh na voe ket er-maez, er c'hontrol. Nag ar brezhoneg kennebeud-all... Ken e weler er c'hantved-se kantved ar geriadurioù bras a roio lañs da studi modern ar brezhoneg, kement ha kouchañ war ar paper moulet an darempred etre ar gerioù, ar vuhez pemdeziek hag an ezhommoù gant selloù paret war-du ar voderelezh.

War dachenn an istor e voe kantved an domed : Dom Morice (1693-1750), Dom Lobineau (1667-1727). An daou-se o devoa troc'het naet o darempred studi gant hini ar gronikourien bet en o raok. Berniañ dielloù gwirion ha dielfennañ anezhe, moulañ pep tra da sevel red-skrid levrioù istor Breizh da gemer kalzik plas en ho levraoueg muiañ-karet ! Paeet gant noblañsoù, anat deoc'h, noblañsoù o klask enorioù o familh en un tremened... kriz, peurliesañ.

Ha sede, war dachenn ar brezhoneg, e voe daou den etre reoù all, unan, skiantour rik, hag egile, pragmatek evel zo dleet, bet o kas labourioù na vuzuliimp morse pegen pouezus int evit dazont ar vrezhonegerien zo ac'hanomp.

An hini koshañ, Loeiz ar Pelleter (1663-1733), hag a voe un dom ivez, hag an hini yaouankañ, Gregor Rostrenn (c.1667-1750), na voe ket dom met breur... kabusin. Loeiz a oa eus ar Mañs, bet ul lod mat eus e vuhez en abati Landevenneg. Ha Gregor, Tangi diouzh e anv-badez, bet ganet en Perred, nepell diouzh abati Verrepez savet en kroashent rannyezhoù ar brezhoneg, a voe war heñchoù Breizh o prezegeniñ hag o lojañ en meur a gouent war ar memes heñchoù, just a-walc'h.

Loeiz a ouie kenskrivañ hag eskemm gant un toullad eus e reoù, evel ar Mabillon (1632-1707), un dom all, brudet mat evit bezañ un istorour o pleal gant doareoù dik ha rik ar skiant... dres evel Morice ha Lobineau en e c'houde. Ha pan lârin int tout maoristed, war-bouez ar Gregor, e komprenfet petore rouedad divrall oa bet savet evit mad ar skiant... hag an dud. Sede al Loeiz a oa un « intello », evel ma lâr tud zo.

Hag ar Gregor eta ? Hennezh en devoa ivez e rouedad. Ma c'hortoze al Loeiz e teufe ar gelaouerien betek ennañ, unan evel an Ao. Roussel meneget lies gwezh gantañ, pe c'hoazh peizanted, pesketaerien, artizaned, etc - « hon Bretoned » evel ma ouie lâret - , ar Gregor-Tangi, hennezh, a ouie mont entouesk an dud, a ouie dre natur, peogwir e oa eus ar c'hroashent yezhoniel-se, petra oa yezh an dud, ha petra oa pinvidigezh yezhel an dud. Daonet ! Ur wezh evit mat, n'eo ket ar yezh zo pinvidik, met an dud a ra ganti...

Metologiezh Loeiz en devoa lakaet anezhañ da adkopiañ testennoù kozh, lod kozh mat. Panevertañ e oant kollet da vat. Ha Gregor, ar baleer heñchoù hag ar prezeger dizehan, a dastumas hardizh n'eo ket gerioù hepken met troiennoù bev. A-wezhioù ivez troiennoù bet dispaket en amzerioù koshoc'h ivez. Goût a reomp ervat e oa savet ur vignoniezh vras etre an daou, bet an digarez d'en em welet en Landevenneg en 1701.

Siwazh ar vignoniezh-se a voe lakaet start dre ma oa aet Loeiz war-du ar Jansenisted, pan en devoa Gregor dalc'het da dogmenn ofisiel an Iliz. Ha n'eo ket dinoaz kement-mañ : pennadoù zo, en geriadur Gregor, a voe tabutet kalet gant Loeiz. Ha se dindan selloù ideologiezhioù relijiel disheñvel...

Met bezet a vezo, ne c'haller ket enebañ an daou c'heriadur : degas a reont dafar, selloù n'int ket disheñvel, nann, met oc'h en em glokaat an eil gant egile. Labour an intellektuel koublet gant labour den ar bobl a ro un teñzor prizius : taolenn hon yezh evel ma oa hag evel m'emañ en dez a herie.

Loeiz a ouie keñveriañ ar yezhoù keltiek etreze, ar pezh a oa un dra nevez, ar pezh a oa bet boulc'het gant ar C'hembread Edward Lhwyd. Gant se en devoa gwelet penaos zo traoù boutin etre yezhoù zo...

Hag ar Gregor, eñ, an den pragmatek, en devoa divizet prestañ digant ar c'hembraeg ar pezh a vanke, hervezañ, en brezhoneg. Tout ar studieren a oar petra eo un anv-gwan pe un anv-kadarn, ha kement-mañ gras d'ar prestadennoù graet gant Gregor !

Ret eo ivez gwelet n'eus ket bet ur geriadur, war-lerc'h, hini Gregor, na vefe ket bet savet en ur gopiañ un tamm mat eus an danvez a gaver e-barzh ! Gregor eo gwir tad hon geriadurioù modern. En geriadur

Gregor e kaver ur boued fonnus ha magus evit ar speredoù brezhoneg : geriennoù, troiennoù, gerioù nevez diouzh emdroadur ar gevredigezh (ha pan vefe hini an XVIII^{vet} kantved !), krennlavaroù kozh pe nevez, kredennoù (kozh dre natur !), istor ar bed, etc. Gregor zo unan ac'hanomp.

Gwezhall e ouie ar vugale kemer ar geriadur kentañ a oa dindan o dorn ha lenn ur bajennad bennak dioutañ. Me zo bet eus ar vugale-se, anzav a ran ! Me gav din e c'hallomp ober evelte ha lenn ur bajennad bennaket eus geriadurioù Gregor pe Loeiz : ar pezh zo mont e bed marzhus ar gerioù hag ar bedoù dalc'het gante !

Herve Bihan

Levrlennadur ha lec'hiennoù

Henri Corbes, Deux philologues breton du XVIIIe siècle. Grégoire de Rostrenen et Dom Louis Le Pelletier, in Bulletin de la Société archéologique du Finistère, tome 87, 1961, pp. 119-142.

Éamon Ó Ciosáin, La langue irlandaise et les Irlandais dans le Dictionnaire de la langue bretonne de Dom Le Pelletier, in Gwennole Le Menn (éd.), Bretagne et pays celtiques, langues, histoire, civilisation. Mélanges offerts à la mémoire de Léon Fleuriot, Skol-PUR, 1992, pp. 51-62.

Odon Hurel (éd.), Le Moine et l'Historien. Dom Mabillon. Œuvres choisies, précédées d'une biographie par Dom Henri Leclercq, Bouquins, 2007.

Georges Dottin, Les mots irlandais dans le Dictionnaire de Le Pelletier, Annales de Bretagne, tome 27, 1911-1912, pp. 45-57.

Geriadur Gregor Rostrenn (1732) : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k62358566.r>

Geriadur Dom Loeiz ar Pelleter (1752) :

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k10403699/f7.image><https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k10403699/f7.image>

Geriadur dornskrivet Dom Loeiz ar Pelleter (1716) : [https://www.tablettes-](https://www.tablettes-rennaises.fr/app/photopro.sk/rennes/doclist?fpsearch=lnague+bretonne&fuse_thesaurus=true#sessionhistory-Qa6Ft6JS)

[rennaises.fr/app/photopro.sk/rennes/doclist?fpsearch=lnague+bretonne&fuse_thesaurus=true#sessionhistory-Qa6Ft6JS](https://www.tablettes-rennaises.fr/app/photopro.sk/rennes/doclist?fpsearch=lnague+bretonne&fuse_thesaurus=true#sessionhistory-Qa6Ft6JS)

&

[https://www.tablettes-](https://www.tablettes-rennaises.fr/app/photopro.sk/rennes/doclist?fpsearch=lnague+bretonne&fuse_thesaurus=true#sessionhistory-xlvFnwvE)

[rennaises.fr/app/photopro.sk/rennes/doclist?fpsearch=lnague+bretonne&fuse_thesaurus=true#sessionhistory-xlvFnwvE](https://www.tablettes-rennaises.fr/app/photopro.sk/rennes/doclist?fpsearch=lnague+bretonne&fuse_thesaurus=true#sessionhistory-xlvFnwvE)

Devri : <https://devri.bzh/>